

Hofmannová, H., Řepa, K., Otýpková, L. Lidská práva za mřížemi. Ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody. Praha: Nakladatelství Auditorium, 2021, 338 stran.

JIŘÍ MULÁK*

Monografii jsem si vybral k recenzi s ohledem na to, že jsem se omezováním osobní svobody a ústavními zásahy zabýval ve svých odborných člancích a monografii, která byla věnována základním zásadám trestního řízení a právu na spravedlivý proces.

Je nadbytečné upozorňovat na skutečnost, že trestní právo hmotné a především trestní právo procesní mají své zřetelné ústavní souvislosti a ústavní základ. Učínme alespoň krátké shrnutí. Trestní řízení je privilegovaný prostor, kde si konkurují veřejná moc, veřejný zájem a práva a svobody jednotlivce. Proto je třeba vymezit a respektovat hranice, v nichž se tyto pohybují. Trestní právo procesní a trestní řád jsou jakýmsi „lakmusovým papírkem“ míry teoretické a praktické ústavnosti.¹ Obdobně i zahraniční autoři jinými slovy říkají v zásadě totéž, když příležitostně hovoří o trestním procesu jako „aplikovaném ústavním právu“,² pojímají trestní řád jako „prováděcí zákon ústavy“³ a pojmenovávají trestní právo procesní „seismografem ústavy státu.“⁴ Jinak řečeno vliv ústavního práva na formování trestního procesu je nepopíratelný.⁵

Autorský kolektiv se ve své publikaci z mého pohledu velmi dobře vypořádává s poměrně složitou a rozsáhlou problematikou osobní svobody a jejího omezování. Od samotného počátku se snaží čtenáře uvést do kontextu a v úvodních kapitolách mu nastiňuje

hned několik úhlů pohledu na věc, ať se jedná o osobní svobodu jakožto základní právo v ústavním pořádku České republiky nebo její obsah či možné zásahy, kterými může být (a rovněž bývá) mnohdy zásadně omezována. Z hlediska zkoumané problematiky publikace vstupuje do oblasti, již tuzemská právní věda již určitou míru své pozornosti v některých ohledech věnovala.⁶ Unikátnost publikace však spočívá právě v tom, že předkládá čtenáři ucelené a komplexní zpracování vymezené problematiky, jež nemá co do šíře v prostředí současné české i slovenské právní vědy srovnatelnou obdobu.

Pokud jde o formální náležitosti, tak více než třisetstránková odborná monografie je rozdělena do dvou samostatných částí; zatímco první část je převážně teoretickou, druhá část velmi pádně přibližuje čtenáři zkoumané téma skrze konkrétní kazuistiku. Cílem první části je obecně vzato seznámení čtenáře s velmi složitými principy a postupy, které se uplatňují v právu ústavním a trestním při restrikci osobní svobody a jejichž znalost je pro pochopení problematiky zasahování osobní svobody klíčová. Úvodní kapitoly zobrazují hodnotu osobní svobody jako lidského práva, zabývají se jejím vývojem od starověku přes moderní konstitucionalismus až do poválečného období a následně ji uvádějí v kontextu ústavního pořádku, mezinárodních

* Autor působí na katedře trestního práva PF UK. E-mail: mulakj@prf.cuni.cz. Tato recenze je výstupem výzkumného projektu Cooperatio LAWS, vědní obor Criminal Law, Criminology and Criminalistics.

¹ KRATOCHVÍL, V. Co je doménou hmotného a procesního trestního práva prizmatem Ústavy? In: Hořák, J., Vanduchová, M. (eds.). *Na křižovatkách práva. Pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 179.

² PLATZGUMMER, W. *Grundzüge des österreichischen Strafverfahrens*. New York: Springer, 1997, str. 3.

³ SCHROEDER, F.-Ch. *Strafprozessrecht*. München: C. H. Beck, 1997, str. 28.

⁴ ROXIN, C. *Strafverfahrensrecht*. München: C. H. Beck, 1991, str. 9.

⁵ Např. KLÍMA, K. Ústavněprávní základy práva na spravedlivý (trestní) proces. In: Jelínek, J. a kol. *Trestní právo procesní – minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016, str. 299 an.

⁶ Srov. např. MULÁK, J. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019; MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012; REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002; ŠAMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Praha: ASPI, 1999 dotisk. ISBN 8085963892. JELÍNEK, J. (ed.). *Ústavněprávní limity trestního práva: k odkazu Jiřího Herczega*. Praha: Leges, 2019.

a zákonných pramenů práva. Tak např. v první kapitole autoři abstraktněji pojednávají o osobní svobodě na pozadí klíčových práv a svobod, s nimiž je osobní svoboda neodlučitelně spjatá; pouze pro ilustraci jde jmenovitě např. o právo na život či zákaz mučení a jiného nelidského zacházení. Veskrze teoreticky a obecně laděný úvod je v druhé kapitole rozveden o obsírný přehled historického vývoje na poli ochrany osobní svobody, a to od dob antických až po dobu současnou, avšak pro čtenáře vsuktu pro přívětivým způsobem, tedy pouze v rozsahu, který je pro uchopení takto komplexní materie nezbytný. Autorský kolektiv zcela logicky zužuje předmět svého zkoumání na význam, roli a postavení osobní svobody výlučně v tuzemském právním řádu.

V navazujících kapitolách pak autoři identifikují možné zásahy a omezení osobní svobody, ať již v kontextu tuzemských či mezinárodních předpisů. Tak tedy v kapitole čtvrté se mj. zabývají klíčovými ústavními principy pro posuzování ústavnosti a zákonnosti zásahů do osobní svobody. Vymezuje a přibližují pojem zásahu do osobní svobody a pro úspěšnější pochopení uvádějí jednotlivé varianty zásahů, přípustné v mezích nejen čistě ústavního pořádku, nýbrž i celého právního řádu. Z hlediska autory zkoumaného předmětu lze tuto část publikace nepochybně označit za její samotné jádro, jež nemůže být čtenářem zajiště v žádném případě opominuto. Dále je zcela srozumitelné, že autoři posuzují aplikaci citovaných ústavněprávních principů na zásahy do osobní svobody šířeji se zřetelem k dopadajícím ustanovením Listiny základních práv a svobod a jiných „lidskoprávních dokumentů“ z oblasti mezinárodního práva, mezi něž náleží mj. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, ale i Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. V souladu s ústřední problematikou publikace je pak kladen detailní důraz na zásahy do osobní svobody v trestněprávní rovině. V kapitole páté, šesté a sedmé jsou tak mj. rozebrány ústavní limity zajištění osob v trestním právu, zejména v oblasti zadržení a zatčení, důvodů a zákonnosti vazby, a rovněž jsou zde vysvětleny základní principy, které provázejí úvodní fázi trestního řízení, a sice princip kontraktornosti a princip rovnosti zbraní.

Čtenáři jsou v uvedených kapitolách nastíněny ústavní kontext a ústavní limity ukládání a výkonu trestu odnětí svobody a základní práva v této oblasti. Závěrečné kapitoly první části monografie, totiž kapitola osmá, devátá a desátá, věnují svou pozornost

i zranitelným skupinám osob, pro které může být omezení osobní svobody zvláště citelné, a sice zdravotně postiženým osobám a dětem. Je zde definováno zdravotní postižení a prameny jeho právní úpravy, lidská důstojnost zdravotně postižených osob, zákaz špatného zacházení, materiální a procesní záruky pro tyto osoby a rovněž jsou zde zmíněny některé problémy právní úpravy a praxe v ČR. Co se týče omezování svobody dětí, monografie čtenářům přibližuje zvláštnosti této právní úpravy, zejména s ohledem na Úmluvu o právech dítěte. Velmi specifické postavení mají i cizinci, které odborná publikace také neopomíjí a věnuje se jak pramenům právní úpravy v oblasti cizineckého práva, tak i zárukám práv, která jsou cizincům zajišťována, uvádí možnosti zajištění těchto osob, to, jaké mohou být důvody pro jejich zajištění či zatčení, a zvláštní pozornost je rovněž věnována azylové detenci, doporučením a poznatkům VOP a CPT a zvláštnostem v kauzách nezletilých cizinců.

Druhá část odborné monografie navazuje tematicky na teoreticky bohatou první část a doplňuje ji tak o vybranou kazuistiku v oblasti osobní svobody. Zaměřuje se především na institut vazby, zadržení, zatčení a trestání pachatelů trestných činů, čímž čtenáři umožňuje, aby poznatky, které nabyli v první části monografie, srovnal s praxí zejména Ústavního soudu České republiky a Evropského soudu pro lidská práva. Za zvláště přínosné považují partie o mezích zásahu do osobní svobody a omezování osobní svobody zranitelných skupin osob. Je velmi podstatné, aby si čtenář ohledně takto závažného tématu, kterým je intenzita zásahu do osobní svobody, vždy vytvořil svůj vlastní názor a nebyl od samotného počátku ovlivňován názorem autora, a to se publikaci, vzhledem k množství předložených soudních rozhodnutí a citované odborné literatury, zcela jistě podařilo.

Jednotlivé kapitoly na sebe navazují a vyvářejí tak celkový souhrn, který dává velmi dobrou představu o zkoumaném tématu. Je jasné, že by si každý ze zkoumaných institutů, který se nějak dotýká omezování osobní svobody prostředky trestního práva, zasloužil samostatné a podrobné zpracování, kdy by bylo možné sepsat několik stovek (možná tisíce) stran na zkoumané téma. Monografie se však vydala cestou, kdy jednotlivé instituty, otázky a dílčí problematiky ústavního a trestního práva kreativním způsobem propojila.

Cílem recenzované monografie bylo provést čtenáře dosaženým stavem rozvoje ústavních principů, které jsou rozhodné pro posuzování

ústavnosti zásahů do osobní svobody, a to především v kontextu trestního práva. Podle mého názoru recenzovaná publikace splnila svůj účel. Autoři zpracovali zkoumanou problematiku v odborném rozsahu a v dostatečné hloubce, která dosud nebyla v České republice na takové úrovni zpracována. Autoři tak učinili na pozadí fenoménu konstitucionalizace zákonného práva (zejména trestního zákoníku a trestního řádu) jako procesu, který vede k posílení role ústavních principů a jejich interpretace a aplikace v oblasti trestního práva.

Autoři vhodně kombinovali doktrinální, normativní a judiciální přístup ke zkoumané problematice. Upozorňují též na mezioborové souvislosti. Silnou předností recenzované monografie je práce s rozhodovací praxí Ústavního soudu ČR a Evropského soudu pro lidská práva. Rovněž je nutné ocenit, že jako jedna z mála odborných publikací v oblasti ústavního a trestního práva spojuje jak

teorii, tak v aplikační praxi, a není tedy pouze strohým deskriptivním výkladem, ale je naopak zdrojem pro další možné úvahy v této problematice a má potenciál ovlivnit nejen čtenáře v této oblasti vzdělané a poučené, ale rovněž i čtenáře z široké laické veřejnosti. V tom lze spatřit stěžejní přínos této recenzované publikace. Proto na závěr nezbyvá než vyzdvihnout kvalitní a zevrubnou práci autorů s bohatou recentní judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, jakož i Ústavního soudu ČR, neboť její výběr považují za reprezentativní.

Odbornou monografii doporučuji zejména studentům pregraduálního a postgraduálního studia pro obory ústavního a trestního práva. Inspirativní může být též pro představitele aplikační praxe (zejména soudce, státní zástupce, obhájce, policisty), kteří se na denní bázi setkávají s tímto průsečíkem ústavního a trestního práva. Jsem přesvědčen o úspěchu kolektivní monografie mezi odbornou veřejností.